

6. Шеремет М.К., Мартиненко І.В. Хрестоматія з логопедії : Навчальний посібник / М.К. Шеремет, І.В. Мартиненко – К. : КНТ, 2006. – с. 360.

**Козинець Олександр Володимирович,
Пилипчук І. В.**

Передумови формування самооцінки в дітей з особливими освітніми потребами

За останні роки відбулися зміни в системі освіти світу. Можливості освіти для дітей з особливими освітніми потребами значно розширилися. «З 1991 року посилилася увага до якості й доступності освіти для дітей з особливими освітніми потребами» [6]. Невід'ємною частиною кожної особистості є її самооцінка. Про неї й піде мова далі.

Самооцінка — процес самопізнання і критичного самоусвідомлення, які виступають важливим компонентом у досвіді самостійності. Оцінити самого себе — означає розглянути себе всередині ієрархічної системи. Люди всі різні, це пов'язано з почуттям власної гідності. Якщо особистість — це організація цінностей, то ядром функціональної єдності є самооцінка. Самооцінка є одним з важливих компонентів самоусвідомлення, яке, в свою чергу є основоположним фактором соціалізації дитини з особливими освітніми потребами (далі — ООП) й розуміння себе повноцінною частиною суспільства [6].

Основна ідея інклюзивної освіти: від інтегрування у школі — до інтегрування у суспільство. Ця система полягає в тому, що людині надається можливість самореалізації — навчальний заклад надає освітні послуги, а особистість обирає власний освітній шлях.

Самооцінку у світлі людських потреб розглядало багато науковців. Ми зупинимося на дослідженні М. Вагнера. Він запропонував перелік взаємозалежних чинників, з яких складається самооцінка: відчуття себе потрібним, бажаним, коханим є центральним стрижнем самооцінки (людина повинна належати родині, суспільству; відсутність любові створює цілий комплекс емоційних проблем, що турбуватимуть людину впродовж більшої

частини життя); почуття гідності тісно пов'язано з першим компонентом: якщо людина відчуває любов, повагу, підтримку з боку оточуючих, вона швидше за все буде сприймати себе позитивно; почуття компетентності — люди, які мають здорове уявлення про себе, оптимістичний та впевнений погляд на речі, легко вирішують проблеми, з радістю й ентузіазмом зустрічають новий день [5]. Отже, за М. Вагнером, найближче оточення впливає на формування самооцінки як чинник впливу на її компоненти та є референтною групою для особистості.

Психологами встановлено, що батьки впливають на самооцінку дитини ще від моменту зачаття. Наприклад, М. Томенн-Спіч прийшла до такого висновку, досліджуючи вагітних жінок. Вона встановила, що бажані діти народжуються більш здоровими, коли відчувають любов батьків. Якщо ж вагітність є неприємною, невчасною звісткою для батьків — дитина відчуває емоційне напруження, а згодом відчуття непотрібності буде переслідувати людину і в дорослому житті, впливаючи на формування самооцінки [5].

Становлення самосвідомості та розвиток самооцінки розпочинається у дітей 1-2 років, хоча вони і не мають чітких «кордонів» свого існування, не розуміють, що вони — особлива, окрема від іншого світу його частина. Дитина не знає, де закінчується вона сама та починається інша людина. Проте дорослі, які оточують дитину, є джерелом інформації про власну зовнішність, певні фізичні якості, поведінку. Трирічні діти починають порівнювати себе з іншими людьми, намагаються відповідати вимогам дорослих. Саме від схвалення оточуючих залежить самооцінка дитини цього віку. Під час порівняння дитина, як правило, орієнтується на соціальні норми, прийняті в її оточенні. За такими ж законами відбувається розвиток самооцінки і в дитини з особливими потребами [2].

Самооцінка дошкільнят в основному залежить від характеру спілкування з дорослими також. Для формування адекватної самооцінки дитини оцінні судження дорослих щодо діяльності і поведінки мають бути точними й аргументованими, відігравати стимулюючу роль, мобілізувати зусилля дитини

на отримання результату, тим паче якщо у дитини є порушення й вона й так постійно невпевнена в собі [4].

До 4-5 років у багатьох дітей формується здатність правильно оцінювати себе, свої особистісні якості, досягнення та невдачі. Причому, якщо раніше це, зазвичай, стосувалося гри, то тепер переноситься і на спілкування, працю, навчання. Таке досягнення Р. С. Немов розглядає як ще один крок до психологічної готовності до навчання у школі, де учень має оцінювати себе у різних видах діяльності [2].

Особливістю дітей молодшого шкільного віку є повне визнання ними авторитету дорослого (на відміну від дошкільного періоду, на перший план виходить авторитет вчителя). Р. С. Немов наголошує, що безмежна довіра до дорослих, особливо до вчителя, покора та наслідування створюють сприятливі умови для виховання дитини як особистості, але вимагають від дорослих великої відповідальності, уважного контролю за власними діями і судженнями. Важливо підкреслювати успіхи дитини, його позитивні сторони, а труднощі долати разом [4].

Серед учнів молодшої школи, на відміну від дошкільнят, уже зустрічаються самооцінки різних типів: адекватні, завищені або занижені. Одним з новоутворень у молодшому шкільному віці є рефлексія — усвідомлення дитиною того, як її сприймають інші (якою дитина є насправді, якою дитина бачить себе, якою вона здається іншому). Тобто вміння «з боку» розглядати й оцінювати власні думки та дії є основою відображення (або рефлексії) рівня адекватності власної спрямованості, схильності до самоаналізу (В. М. Поліщук). Добре розвинута рефлексія — крок до формування адекватної самооцінки у підлітковому віці. В більшій частині дітей з ООП дуже довго формується ця функція [7].

Самооцінка підлітка найчастіше є нестабільною і недиференційованою. У різні вікові періоди підліток оцінює себе по-різному. Розвиток психологічних особливостей підлітка (виникнення у цьому віці відносно стійких ідеалів,

прагнення зрозуміти себе) Л. І. Божович вважає підґрунтям для активного розвитку самооцінки [1].

На думку А. В. Петровського, самооцінка змінюється не «прямо пропорційно» вікові, а на основі змінення провідної діяльності особистості й усвідомлення дитиною себе членом колективу. Отже, вплив на становлення самооцінки у кожний віковий період найбільш продуктивно здійснювати через відповідну йому провідну діяльність [2].

Дослідження психологів переконливо доводять [5], що самооцінка може як стимулювати, так і пригнічувати активність людини. Невпевненість у собі, тривожність, негативні настрої й емоції, втрата почуття власної гідності, хворобливе ставлення до невдач пов'язані з неадекватно заниженою самооцінкою. Підозрілість, упертість, агресивність, недовіра, безтактність, грубість, надмірна вразливість, конфліктність, нетерпимість до зауважень — ознаки неадекватно завищеної самооцінки.

Невідповідність самооцінки суб'єкта та оцінки значущого оточення може призвести до емоційних зривів, внутрішніх конфліктів. Тому особливу увагу потрібно приділяти особистості, яка формується, акцентувати позитивні моменти і долати перешкоди разом, розкривати потенціал дитини, підлітка. Згадані вище характеристики часто характерні для дітей з ООП.

У книзі «Передумови самооцінки» С. Куперсміт розглянув психологічні умови підвищення самооцінки. Він визначив **три рівні самооцінки**. Самооцінкою С. Куперсміт називає притаманне індивідові почуття власної цінності, яке для інших людей виявляється в тих чи інших реакціях. Самооцінка, яку виробляє та підтримує людина, є особистим і суб'єктивним психологічним станом [3].

Умови формування низької самооцінки. Низька самооцінка, як правило, пов'язана зі спробою батьків сформувати у дитини здатність до акомодатії, тобто до пристосувальної поведінки. Це виражається у таких вимогах до неї, як: покірність, вміння пристосовуватися до інших людей; залежність від дорослих у

повсякденному житті; охайність; безконфліктна взаємодія з однолітками. Прагнення батьків поставити дітей у залежне становище призводить до зниження самооцінки. Дитина у цій ситуації є психологічно знищеною, вона не довіряє оточенню, їй не вистачає відчуття власної особистісної цінності.

Умови формування середньої самооцінки. Батьки таких дітей у більшості випадків займають щодо них піклувально-поблажливу позицію. Скромні цілі дають їм змогу приймати своїх дітей такими, якими вони є, виявляти терпіння до їхньої поведінки. Водночас різні самостійні дії дітей викликають у батьків тривогу. Бажання здобути самостійність особистого досвіду поза домом у таких дітей, як правило, обмежується. Порівняно з дітьми, яким притаманна висока самооцінка, діти цієї групи більш орієнтуються на думку інших людей.

Умови формування високої самооцінки. Важливою особливістю сімей цієї групи є те, що вони дотримуються раніше запропонованих повноважень у прийнятті рішень, виявленні авторитету і відповідальності. Один із батьків бере на себе відповідальність за прийняття основних рішень, з якими погоджується вся родина. Менш принципові рішення приймаються колективно. Відповідні стандарти сімейної поведінки користуються у таких сім'ях підтримкою. Тут панує атмосфера взаємної довіри, кожен член сім'ї відчуває себе залученим до спільного домашнього кола. У більшості випадків основні рішення приймаються батьком, але, на думку Куперсмита, для формування високої самооцінки важливо те, щоб рішення приймалися всією родиною [3, с.34].

Таким чином, висока самооцінка розвивається у дітей в родинях, що відрізняються згуртованістю і товариськістю. Поведінка людей з високою самооцінкою протилежна добре відомій психотерапевтам картині поведінки людей, які перебувають у депресивному стані. Для останньої характерна пасивність, невпевненість у собі, правильності своїх спостережень та суджень, вони не знаходять у собі сил, щоб впливати на інших людей, протистояти їм, не можуть з легкістю та без внутрішніх вагань висловити свою точку зору. Загалом відчуття себе в соціумі та формування самооцінки в дітей з ООП залежить не

лише від педагогів та референтної вікової групи, а в першу чергу — від сім'ї, яка виховує особливу дитину.

Список використаних джерел

1. Божович Л. И. Избранные психологические труды. Проблемы формирования личности / под ред. Д. И. Фельдшлейна. Москва : Международная педагогическая академия, 1995. 510 с.
2. Заброцький М. М. Основи вікової психології. Навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2006. 112 с.
3. Куперсмит С. Предпосылки самооценки [Текст] / С. Куперсмит. Москва: Просвещение, 1959. 129 с.
4. Немов Р. С. Психология : учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: в 3 кн. / Роберт Семенович Немов. 4-е изд. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. Кн. 2 : Психология образования. 608 с.
5. Общая психология. Словарь // Энциклопедический словарь: в 6 т. / ред.-сост. Л. А. Карпенко. Москва : ПЕР СЭ, 2006. 176 с.
6. Павлова І. Ю. Проблема самоусвідомлення образу «Я» в осіб з ДЦП. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. Збірник наукових праць. 2007. №3(5). С.246-255.
7. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія : навчальний посібник / В. М. Поліщук. 4-те вид. Суми : Університетська книга, 2019. 352 с.

Коломійчук Олена,

Затока Тетяна

Корекційно-розвиткові технології в роботі з дітьми з диспраксією

На сьогоднішній день кількість дітей з порушеннями загальної та артикуляційної моторики з кожним роком збільшується. Традиційних засобів логопедичної корекції недостатньо, виникає необхідність розробки сучасних корекційних технологій для подолання важких мовленнєвих порушень.